

ROND DE SCHUTSBOOM

PERIODIEKE UITGAVE
VAN DE HEEMKUNDEKRING
DE VYER HEERTGANGHEN
GOIRLE

E. Robbe

**Unieke gelegenheid
voor
BRUILOFTEN
PARTIJEN
en alle
FAMILIEFEESTEN**

**CAFÉ-RESTAURANT
„DE LINDE”**

C. v. d. Brand

Ook voor een etentje met familie
of vrienden in „DE LINDE”

Gaarne vooraf even bellen.

GEZELLIG UIT – GOED VOOR U

Dorpsstraat 52, 5051 CL Goirle
Telefoon 013 - 34 13 66

ROND DE SCHUTSBOOM

Periodiek van de:

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING
„DE VYER HEERTGANGHEN”
GOIRLE

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43,
5051 PD Goirle, tel.013-34.17.47

Redactie: Venneweg 11, 5051 BN Goirle,
tel. 013-34.21.82

Jaargang 11

nr. 2

oktober 1991

Goirlese pestmeester, door Jan van Eijck;	blz. 2
Tussen "Ley en die Gemeynackeren" Een visioen in Goirle, door J.C.J. Hoogendoorn;	6
Toponiemen, door Joseph Wijdemans (7);	9
Volksgeloof, door Piet Wiercx;	13
De geschiedenis van het beeld van Sint Joris. door Sjef Hoogen- doorn;	25
In onze brievenbus, door Willem Spann;	35
Wetenswaardigheden:	39

geLicht uit oude archieven

GOIRLESE PESTMEESTER WAS IN BREDa ONTSLAGEN WEGENS
DRANK (1668).

"De wereld is niet groot", plegen we te zeggen als we in het buitenland op vakantie bekenden tegenkomen. Ik dacht hetzelfde toen ik in "Rond de Schutsboom" het artikel las van Cees Robben over de pest. Hij verhaalt er hoe in september 1668 schepenen en regeerders van Goirle tot pestmeester van Goirle aanstelden ene Mr. Joris Emmervelt.

Waar ken ik die man toch van, dacht ik. En jawel, na even speuren in mijn eigen archief, vond ik hem: ik was hem tegengekomen in het Bredase archief (in de folianten uiteraard en niet in de studiezaal.....). Ik reconstrueerde het een en ander. Dat leek de moeite waard, want die Joris was niet onbesproken....., en dat moet hij dan ook maar niet blijven. Wat weten we nu allemaal van Joris?

Zoals Cees Robben verhaalde, het viel niet mee om aan pestmeesters te komen in die jaren. Breda was blij in augustus 1666 weer een pestmeester aan te kunnen stellen in de persoon van Joris... "gehoort 't goet rapport ende de getuygenisse van Mr. Joris van Emmervelt.....". Hij kreeg als salaris 500 gulden per jaar als de pest heerste en 250 gulden in pest-vrije jaren. Ook werd zijn vrouw een jaar pensioen beloofd bij eventueel overlijden van haar man. En bovendien kreeg hij een heuse verhuiskostenvergoeding. Ja, toen ook al: "... hij van Emmervelt sal noch genieten een schip tot Transport sijner meublen van heusden (naar) alhier, vrij wonen inden Beyert..." etc. (De Beyerd was in Breda het gasthuis voor pestlijders, vooral voor quarantaine; later Oude

Mannenhuys en nu Cultureel Centrum).

Joris kreeg nog een aparte instructie voor de pestmeester en alles leek geregeld. Alles leek zelfs koek en ei.

Maar anderhalf jaar later kwamen er problemen. Op 6 april 1668 vinden we daarvan in ieder geval de eerste neerslag in de archivalia. Er waren klachten over hem en de magistraat besloot

"...aen Pestmeesters vrouw aen te seggen dat sij van haer man sal hebben te blyven oft dat anders inde Bayert sal gelogeert werden, en by geen menschen mogen comen, oock dat den pestmr. hem van dranck sal hebben te onthouden, als dat hy sal werden gecasseert (ontslagen)..."

Maar nee hoor. Een maand later kon het gedrag van Joris nog niet door de beugel. Getuigen en de ziekentrooster verklaarden dat "...niettegenstaende alle waerschouwingen den pestmr. hem niet en betert...". Men overwoog twee weken schorsing. Joris verzocht om clementie. Dat werd nog even aangehouden, ook omdat de burgemeester afwezig was. Maar op 31 mei 1669 besloot men vast te houden aan de beslissing: Joris werd voor onbepaalde tijd geschorst.

Intussen was men in april al eens in Tilburg gaan informeren naar een pestmeester, maar niet geslaagd. Nu ging men naar Stabroek bij Antwerpen. In juni slaagde men daar al: Mr. Alexander uit Stabroek werd bereid gevonden en werd meteen door de Bredase stadsdocter en -chirurgijn geëxamineerd "alleen op syne kennisse omtrent de saecken van peste...". Zij vonden dat hij "seer goede kennisse en bequaemheyd" had en hij werd aangenomen voor twee maanden. Dat was op 11 juni 1668. Die Mr. Alexander vroeg wel 200 gulden per maand, maar alleen de eerste maand voegde hij er geruststellend aan toe. Daarna vroeg hij minder... Hij kwam ook maar tijdelijk. Hij kon met een maand opgezegd worden en zou vrouw en kinderen thuis laten, zo heette het.

En Joris? Getuigen verklaarden "...dat den tegenwoordigen pestmeester Joris van Emmervelt het hoe langer hoe slechter maect, dat daeromme noodich geoordeelt wesende,

een ander te ontbieden...". Reeds op 14 juni werd Joris aangezegd binnen 3 dagen de Beyerd te verlaten. Toen hij na 3 dagen nog niet weg was, werd hem te verstaan gegeven "promptelijck" te vertrekken en anders zou hij er worden uitgezet.

Ja, "Drank maakt meer kapot dan je lief is" leert postbus 51 ons, maar die hadden ze toen nog niet.....

Dan zwijgen alle archivalia in Breda verder over Joris van Emmervelt. Tot ik in 1990 in Rond de Schutsboom las dat hij in september 1668, drie maanden later dus, werd aangesteld tot pestmeester in Goirle. Vanwege de "hoogh dringende nood der contagieuse sieckte der peste die aldoen alhier grasseerde", schreef Cees Robben. Pas in 1669 werd hij ontslagen, en niet omdat men ontevreden was over hem, maar eenvoudig omdat Goirle van de gesel der pest was verlost. Dat schrijven die van Goirle tenminste in 1669.

En hoe verging het Breda? Op 15 oktober 1668, dus reeds vier maanden na zijn komst, verzocht Mr. Alexander om ontslag omdat zijn contract was afgelopen. Wel beloofde hij altijd terug te zullen komen als de stad om hem verlegen zat. Breda gaf hem zijn eervol ontslag en: "...om die gelooft van wedercompst (hem) sal vereeren met eene tonne bier...".

Zie je nu wel dat ze postbus 51 nog niet hadden! Ze waren in Breda de drankproblemen van Joris van Emmervelt al weer gauw vergeten!

Overigens was in november 1669 de pest voorgoed uit Breda verdwenen. Zoals in vele plaatsen in onze contreien is 1669 het laatste echte pest-jaar geweest. In Breda hield men een grote dankdienst in de Grote Kerk. Het heeft geholpen!

Cees Robben vond in Tilburg en Goirle later ook geen pest meer, maar wel Roode Loop (dysenterie) en gal- of rotkoortsen. Alleen in Loon op Zand zou in 1758 de pest nog toeslaan volgens zijn gegevens.

Goirle, juni 1991
Jan van Eijck.

Literatuur:

J.A.M. van Eijck: De gezondheidszorg te Breda voor 1700, in de serie Scripta Tironum nr. 22 (Nijmegen 1990);

Cees Robben: De Gave Godts, oftewel contagieuse sieckte der peste..., in Rond de Schutsboom, jrg. 10 nr. 2 (sept.1990).

De Heilige Rochus zou als pelgrim op weg naar Rome pestlijders hebben verzorgd, zelf de ziekte hebben gekregen en zich teruggetrokken hebben in een eenzamen hut, waar een hond hem voedsel bracht en een engel hem verzorgde. Snel breidde zijn verering zich uit over heel Europa en men bad tot hem om genezing van de pest en andere besmettelijke ziekten. Te zijner eer werden kerken, kapellen, broederschappen, ziekenhuizen enz. opgericht. Hoewel het concilie van Konstanz zijn verering toestond, werd Rochus nimmer gecanoniseerd. Gedachtenis 16 en ook 17 en 18 augustus.

Hij wordt veelal afgebeeld als een hongerige jongeman, die zijn onderkleed opheft om een pestbuil te tonen, met naast zich een hond, die zijn wonde likt of een stuk brood in de muil heeft.

TUSSEN „LEY EN DIE GEMEYNACKEREN „

EEN VISIOEN IN GOIRLE IN 1616.

Het gebeurde in het zevende jaar van "Het twaalfjarig bestand". Dat bestand, dat van 1609 tot 1621 duurde, was een periode in de Tachtigjarige Oorlog van wapenstilstand tussen Spanje en de Noordelijke Nederlanden. Het was tot stand gekomen door toedoen van Aartshertog Albrecht en Oldenbarnevelt.

Na de voorafgaande roerige jaren was het rustig geworden, ook in Goirle, al vroeg men zich wel af hoe lang die rust duren zou. Van tijd tot tijd zal dit wel het onderwerp van het gesprek hebben uitgemaakt, maar op woensdagavond de 27e april van het jaar 1616 zal in alle buurtschappen van Goirle en vooral in de herbergen het merkwaardige voorval dat Neelke Laureysen een verschijning had gehad, het gesprek van de dag zijn geweest. Sommige zullen er vol ongeloof tegenover hebben gestaan, anderen daarentegen zullen het voorval wel hebben aangedikt, over een wonder hebben gesproken en het in deze ongewisse tijden als een vingerwijzing gods hebben beschouwd.

Dat het bericht van het visioen zich als een lopend vuurtje verspreidde, bleek wel uit het feit, dat de Schout van de Heerlijkheid, Jan de Roy, (hij bekleedde dit ambt van 1602 tot 1621), nog diezelfde dag in Goirle poolshoogte kwam nemen en de pastoor, Petrus Vincentius van Dun, verzocht om 's anderendaags op de Goirlese pastorie in het bijzijn van schepenen en kerkmeesters Neelke Laureysen officieel te verhoren.

Hierover is verslag gemaakt en vandaar dat wij van de juiste gang van zaken op de hoogte zijn.

Neelke of Neeltje is 12 jaar en is het dochtertje van Dierck Laureysen en Margriete Goffaerts. Dierck is overleden, zodat Margriete als weduwe is achtergebleven. Aan de opvoeding van Neeltje is wel gewerkt, want het rapport noemt Neeltje "wel gemaniert ende bequam nae sijnen ouderdom". Verder geeft het verslag objectief weer wat Neeltje over het gebeurde te vertellen heeft.

De verschijning heeft plaats gehad tussen tien en half elf op de voormiddag. Het meisje vertelt dat zij, uitgerust met een schop en korf, voeder aan het steken was op een akker, die gelegen was tussen Kerk en Dorp.

Nu is die plaatsbepaling niet erg nauwkeurig en tussen de herdgangen Kerk en Hoogeind liggen nogal wat akkers. Het zou bijvoorbeeld één van de Wildakkers hebben kunnen zijn, doch daar men het blijkbaar niet nodig vond de plaats nader te omschrijven, zullen we het wel nooit te weten komen.

Toen Neelke daar nu bezig was, kwam er een gedaante van een vier- of vijfjarig jong "meysken op sijn cootchen naast haar sitten". De gedaante was gehuld "in habijt sneeuw wit lijwaet met boven een lijffken ende beneden een vrouwenroccken, hebbende beneden drye witte boortkens".

Toen Neelke dit zag, moet zij uitgeroepen hebben "O, Lieve Heer Jezus", waarop het visioen het volgende gesprek begon: "Pluckt gij al?" en Neelke antwoordde: "Jae". Dan vraagt het visioen: "Hoeveel koey hebt ghij?" en het antwoord is: "één". Tot slot informeert de "verschijnerij": "Leeft uwen vader nogh?": "Neen, hij is doot", repliceerde het meisje. En als zij op de vraag "Leeft uwe moeder nogh?" bevestigend antwoordt, wordt haar de raad gegeven goed te bidden opdat Onze Lieve Hier haar gebed zal mogen verhoren.

Terwijl het gesprek met het visioen plaats had, schijnt het meisje gewoon door te zijn gegaan met voer te verzamelen, want, zo staat er in het verslag: "Als Neelke zich van het visioen afwendt om een handvol voeder in haar korf te doen, is het visioen verdwenen.

Pastoor van Dun vraagt Neelke nog hoe het hoofd van de

verschijning er dan wel uitzag en het antwoord van Neelke moet nogal wat verwondering hebben opgewekt als zij antwoord helemaal geen hoofd, noch armen of benen aan de verschijning gezien te hebben.

Het document, dat zich in het archief van Tilburg bevindt, is ondertekend door Pastoor van Dun, schepen Lenaerts Janssen van Nunen en het blijkt dat de andere schepen van Goirle ziek was, want bij de naam van voornoemde **schepen** staat: "overmits Themus Alewijns cranck is".
veruer is het stuk ondertekend door de Goirlese kerkmeesters Michel Joosten Meynaarts en Wouter Janssen van **Nunen**.

Waarschijnlijk is door dit onderzoek een definitief einde gekomen aan het wonderbaarlijke visioen, want over een verder verloop van het gebeuren wordt in alle talen gezwegen.

Pastoor Vincentius van Dun was van 1598 tot 1635 pastoor van Goirle. Uit een kerkvisitatie van 29 juni 1615, dus een jaar voor het hier besproken visioen plaats had, weten we dat hij 46 jaar oud was, sedert 18 jaar pastoor, dat de parochie 470 communicanten telde, die hunne plichten goed waarnamen en voorts dat de competentie - dat is de toelage voor levensonderhoud - te klein was, daar hij uit de tienden slechts 9 mud rogge en uit de cijnzen twaalf gulden betrok en de neveninkomsten "de jura" zeer gering waren. Daarbij betaalde de pastoor uit eigen zak de priester P. Janssen, die op zon- en feestdagen de vroegmis kwam lezen, een aanvulling, omdat de beneficiën van de altaren van de H. Catharina en Barbara slechts f 130,-- 's-jaars opbrachten, wat niet toereikend was om van rond te komen. Op de pastorie was het evenals elders in Goirle vechten voor het dagelijks brood.

Terwijl zijn voorgangers niet in Goirle resideerden, doet dat Pastoor van Dun wel. Hij was daartoe in staat gesteld door zijn voorganger, Pastoor Daniëls, die een huis in Goirle achterliet, dat in 1598 de eerste pastorie van Goirle werd.

J.C.J. Hoogendoorn.

Literatuur:

"Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle" - H.W. Jansson.

"Document in Tilburgs gemeentearchief" - P. Verbeek.

"De Roy's in Tilburgs Magistraat" - F. Smulders.

"St. Jan, de oudste parochie van Goirle" - C. Robben, A. Vermeulen.

Abbichoven Bakartlant Coeweyde. . . _____

Reydt. . **TOPONIEMEN** . . Tyvert

_____ . . . t Venne Wenninckvoirt Zoeyakkers

Vervolg (zie nr. 3 - 1990, blz. 14 - 18).

DWARSACKER

De ligging van deze akker is onbekend. De benaming spreekt voor zich. (Gemeente Archief Tilburg, R.459 fol. 129 1780-1800).

DWARSRIJDT

Dit toponiem wordt al in 1578 vernoemd als liggend onder Goirle. Vanwege de toevoeging "rijdt" moet het laagland geweest zijn, gelegen aan een natuurlijk water, maar verder is er geen aanduiding. (GAT R. 617 bis fol. 5v 1578).

DWEERDIJK

Deze dijk is de tegenwoordige Molendijk aan de vroegere Vloed, achter de Watermolenstraat. De naam zal voortgekomen zijn uit de "weerden", die aan de oostkant van deze dijk zijn gelegen.

Vanwege de hoge wal die langs deze dijk ligt en waarover vroeger een voetpad heeft gelopen, is het ook niet uitgesloten dat de naam verband houdt met de "kering" door deze wal van het water van de Vloed.

DWEERRIJT

De "Dweerrijt" is weer te vereenzelvigen met de "Weerden" of de "Weertjes", die gelegen zijn tussen de Molendijk en de vroegere Trambaan. (De laan vanaf de St. Janskerk richting Hilvarenbeek.

(Oisterwijk R. 144 fol. 89 1423; Oisterwijk R.160 fol. 16 1452).

DUPPEVENNEN - DEPPEVENNEN

Deze namen zijn een verbastering van de "Oppervennen", die eens hebben gelegen op Abcoven, ten noordwesten van de hoek Abcovenseweg - Van Haestrechtstraat.

De naam "Duppenvennen" komt voor in een stuk van 1696 betreffende een verpachting van land, dat toebehoorde aan de H. Geest-armen van Goirle. (Het geld dat voortkwam uit de diverse percelen land of huren van huizen van de H. Geest-armen werd gebruikt voor de bedeling der armen.)

Het "Deppenven" is de tegenhanger van het "Beddenven". (GAT verpachting van land toebehorende aan de H. Geest-armen van Goirle 1696).

EECKELBOSCH - EKELBOSCH

Bij de opmetingen in 1791 vinden we onder Goirle twee Eeckelboschen: het ene ligt dan op Abcoven bij de Hoeve (ter hoogte van de kruising Molenstraat-Abcovenseweg) en het andere lag in de Wildakkers ter hoogte van de Weth. de Brouwerstraat.

De benaming houdt verband met eikenbomen. De afgevallen eikels waren een voedselbron voor de varkens. (GAT Best.v.h. Coll. verpondingen 1782-1808).

ECHELKUIL - EGGELKUIL

De kaart van D. Zijnen (hangt in ons museum) uit 1760 geeft onder Goirle de "Echelkuil" gelegen aan den Elzenbosch. (Poppelseweg, zie onder Elzenbosch).

De kuil bestaat niet meer, maar zal destijds zo zijn genoemd vanwege de "Echels" oftewel "bloedzuigers" die er veelvuldig hebben geleefd. Deze diertjes werden gebruikt in de volksgeneeskunde. (GAT kaart Verhees 1794).

EGELBOSCH

Dit bos heet in 1540 te liggen bij Aarle aan de Leije (Nieuwkerk op de grens). Het kan ofwel een "Eeckelbosch" zijn geweest of het houdt verband met egels, die in dat bos gehuisd zouden kunnen hebben. (GAT R. 287 fol 4v 1540).

EGELBROECK

Het "Egelbroeck" wordt in 1517 aangeduid te "Lamel bij het hofken Ten Braecken". Dit is weer dezelfde omgeving als het "Egelbosch", dus zal de benaming waarschijnlijk

ook met egels te maken hebben. (GAT R. 266 fol 20v 1517).

ELZENBOSCH

"Den Elzenbosch" ligt net voor café-restaurant "De Stenen Tafel" tegen Nieuwkerk aan. De eerste vermelding van de naam komt voor in 1668. De naam spreekt voor zich.

Vermeldenswaard is echter dat vroeger door de Elzenbosch de grote weg liep, die van Tilburg en van Alphen over Gorp en Rovert naar Poppel voerde.

De doorgang door de Nieuwkerkse Ley in deze Heerbaan lag nabij de voormalige Stenen Tafel, waarvan alleen nog de poten staan. Eens als curiositeit geplaatst door het "Heerke" meester de Betzenbroek. (GAT R. 370 fol 165 1668).

ENGELEGAT

Het Engelegat wordt in 1791 aangeduid als "teullant aan d'Abcoven in het Zwartland". Het lag aan een waterloop, die liep vanaf het Beddeven naar de Katsbogt op 't Stappegoor (Rijksweg A58 nabij Mollerinstituut). Tegenwoordig behoort het grootste deel ervan aan Godelieve.

De naamsafleiding is heel onzeker. Het zou een kuil geweest kunnen zijn, al of niet gevuld met water, waarvan de eigenaresse Enghel heette, een vroeger veel voorkomende voornaam.

Ook "anger" of "angel" behoort tot de mogelijkheden, wat resp. weiland, beemd of kromming betekent. (GAT Visvliet 869, 1781).

ERWICXVOIRT

Erwixvoirt of Eerwixvoirt was een doorgang door de Oude Leij of Donge, nabij de Leeuwerkeneik of Alphensche Hoef. Deze doorgang wordt als begrenzing reeds genoemd in de uitgifte van de Gemeijnt van Tilburg en Goirle, welke plaats vond op 1 september 1329 te Brussel. ("Van dyer plaetse aff ter plaetse toe genoempt Eerwixvoirt").

In 1651 wordt een nadere verklaring gegeven voor de ligging: "Erwicxfoirt is gelegen bij Alpen. Het was een stroompje dat zo heette. De velden die oost- en westwaarts van het stroompje lagen heetten de Erwicxvoirden of de velden van Erwicxfoirt,"tussen welke erfkens in het moervelt loopende is seeckere heyrbaen of straet".

De verklaring gaat een beetje mank, want men wil ons doen geloven dat een voorde een stroompje zou zijn. De naamsverklaring is heel moeilijk te geven. Oppervlakkelig doet "Erwic" verwantschap vermoeden met "Eerdewijk". Waarschijnlijk zal ook de hierboven vermelde naam "Leeuwerkeneik" iets te maken hebben met "Erwic". In gesprekken met Alphenaren is de naam "Lerwikshoeve" gevallen. Ook wijlen Sjef Brok, wiens ouders op de Alphensehoef hadden geboerd, wist uit zijn jonge jaren dat er in 1889 opgravingen gedaan waren in de z.g. "Lerwiksbraak".

"Lerwic" en "Erwic" komen verbazend dicht bij elkaar. De gemeenschap "Leeuwerkeneik" grenst aan Alphen-Oosterwijk. Toen die gemeenschap gesticht werd was die in het oosten begrensd door "Erwijk". Kan hier mogelijk een verklaring liggen? Is mogelijk Oosterwijk ontstaan uit Oost-Erwijk? Dit is voer voor deskundigen. (GAT T. 612 bundel 1651-1652).

Joseph Wijdemans.

Bron: Toponymen C. Robben en A. Hoogendoorn.

VOLKSGELOOF

DEEL 2: OP BEDEVAART.

Onbekend 16-7-30

Lieve Kätthe

Je kunt wel denken wat wil dat nu zeggen „onbekend“ daarboven op die brief. Ja Kätthe ik weet op geen 100 km na waar we zijn.

Het is namelijk pikdonkere nacht en onze trein stoomt met grote vaart verder op het traject Bissieux-Lourdes. Ik zal even de slaappleaatsen beschrijven hoe het er in onze coupé aan toe gaat. Sante Agnes ligt met haar beentjes in mekaar languit te slapen, daar bijna bovenop ligt Jana de Werd. Vader ligt in het net moeder aan de andere kant. Waar dicht tegenaan Sante Kieke. Nel en Mina van Terbel liggen in de gang te maffen. Het is net in de kazerné. Toen

De nachtelijke schrijver van deze brief is Kees Houtepen (1907-1984), op bedevaart naar Lourdes. Een paar dagen later neemt hij opnieuw de pen ter hand om op een ansichtkaart groot nieuws te melden.....

Lourdes 20-7-'30

Even 'n groot nieuws vertellen. Lojulist is er een meisje uit Terland in de badpissine geboren. 8 jaar lam geweest en dat meisje heb ik ^{gezien} geboren en ik heb haar 2x de hand gedrukt. Het ging me door merg en been toen ik haar zag lopen. Het was wel heel

Al eeuwenlang gaan mensen op bedevaart; velen zijn onze dorpsgenoot vóór gegaan, velen zouden hem nog volgen en niet alleen naar Lourdes..... Bedevaarten zijn van alle tijden, maar ook van alle werelddelen; men vindt ze overal terug. Miljoenen mensen trokken ooit ter bedevaart wat Thomas à Kempis in de 15e eeuw tot de uitspraak bracht: "zij die vaak ter bedevaart gaan, worden zelden heiligen". Zonder die uitspraak op U te willen toepassen, stel ik me voor dat vele lezers ooit op bedevaart zijn gegaan om wat voor reden dan ook.

Wie van U heeft niet ooit, zo maar uit devotie, een kaarsje opgestoken voor het beeld van de Zoete Lieve Vrouw in de Bossche Sint Jan.....?

Misschien denkt U nog met plezier terug aan de bedevaart naar Kevelaar, gezellig met al die kraampjes, winkels, eethuizen, café's en waar je -behalve ingetogen kunt bidden- ook lekker kunt smullen en drinken.....

Wellicht kent U mensen die bijzonder vereerder zijn van Peerke Donders of frater Andreas of bent U zelfs wel lid van de Broederschap van "De Stille Omgang", waarvan onze dorpsgenoot Jos van Beek nog steeds de ijverige Broedermeester is.....

Het zal wel niet, maar misschien bent U ooit naar Molenschot getogen, naar "Sint Anneke om een manneke", voor welk doel men trouwens ook terecht kon bij St. Anneke in Bokhoven en waarover Jan Schellekens zei: "d'r kwame al die jong mède, 't was 'n echte vrijers mert".....

Het is zelfs mogelijk dat Sint Jozef in Smakt tegen U knip-oogde ter bevestiging van het heuglijke feit dat u een goede levenspartner gekozen had.....

Het kan zijn dat U even behoefte had aan een rustpunt, aan wat stilte, bezinning en deze vond in de kapel van de H. Eik, daar aan dat prachtig stukje natuur aan de boorden van de Beerze. Het kan ook zijn dat U daar was uit dankbaarheid en vanwege een gelofte.....

Toen U of één van Uw dierbaren werd getroffen door een ziekte, hebt U bij Maria vurig gebeden om genezing. Waar was dat ook weer? In de Hasseltse Kapel of bij de Maria-grot in Meerseldreef? Misschien zelfs wel in Bau-raing of Banneux, al zeggen sommigen dat bei-
de laatste "nep"-bedevaarten waren.....

Zo maar uit behoefte aan wat ontspanning, aan een "dagje-uit", bent U eens naar Scherpenheuvel gereisd, waar in de café's geen sterke drank mocht worden geschonken maar een zak-flaconnetje cognac toch het geestelijke met het aangename wist te verenigen.....

Het zou niet zo vreemd zijn dat u als kind op 16 september nog in "de lange Goolse tram" (de tram werd extra verlengd vanwege de vele pelgrims uit Tilburg e.o.) hebt gezeten op weg naar Esbeek waar "Sint Knillis" bescherming bood tegen stuipen en vallende ziekte.....

In Enschtot had St. Job het taak om zijn v-
eerders te vrijwaren van zweren en andere
vervelende huid-ziekten. Onderweg werd een
stok afgesneden waarvan de bast voor de helft
werd weggekerfd. Op de kermis kocht vader een
bosje scharren ("de vis van de armen") dat
aan de St. Jobsstok werd gebonden en met de

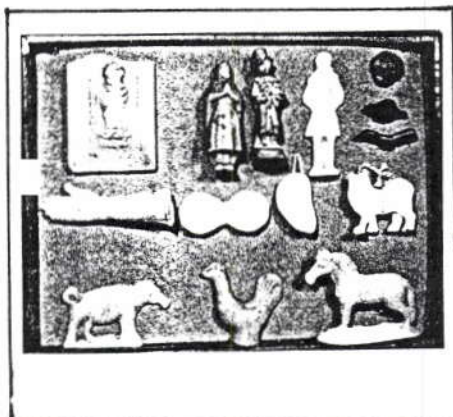
stok over de rug ging men weer rich-
ting Goirle.....
Weet U nog?

Bedevaarts-vaantje

Bij de meeste bedevaartsplaatsen waren driehoekige vaantjes te koop, ook medailles, heilig water, beeldjes, devotieprentjes, ed. om zo iets van de kracht van het bedevaartsoord mee naar huis te kunnen nemen om daar bescherming te bieden tegen allerlei kwalen en onheil. Liggen er bij U thuis in de kast of in een lade soms nog van dergelijke voorwerpen?

In ieder geval zijn deze attributen wél aanwezig in ons Heem-museum; in 'n vitrine prijken o.a. enkele ex-voto's, die gevonden zijn bij de vroegere St. Janskapel op Nieuwkerk als tekenen dat onze voorouders daar vroeger al ter bedevaart gingen.

EX-VOTO: een geschenk aan de heilige, vaak in de vorm van het lichaamsdeel waarvoor genezing werd verkregen.

Hoe u over deze mijmeringen ook mag denken, bedevaarten zijn tot in een recent verleden een essentieel onderdeel geweest in het gemeenschapsleven; het zijn typische uitingen van het volksgeloof.

De vroegste berichten over Brabantse bedevaartsplaatsen, die nu nog bestaan, dateren uit de 13^e eeuw. De meest bekende en drukst bezochte is Den Bosch. Van heinde en ver komen jaarlijks ongeveer 25.000 mensen naar de Bossche kathedraal. In de glazen schrijn aan de voet van het Maria-beeld wordt het z.g.n. "Mirakelboek bewaard: "Mirakelen van onse lieve vrouw tot shertogenbosch". Het is een oud, met de hand geschreven boek, waarin ongeveer 500 wonderen uit de periode 1381-1603 staan opgetekend. In het "Mirakelboek" staan twee wonderen beschreven, die vroegere dorpsgenoten betreffen. Ze volgen hier in verkorte en "vertaalde" vorm.

1 mei 1383.

Liesbet, de vrouw van Arnt Noyde van Riel, woonachtig te Goirle, geraakte op 13 april 1382 buiten zinnen, zozeer dat men haar op 24 juni van dat jaar moest vastbinden. In de adventstijd van 1382 beloofde haar man een bedevaart tot Maria van 's-Hertogenbosch. Daarna genas Liesbet. Met haar man volbracht ze de bedevaart.

6 augustus 1383.

Maas, de zoon van jonkvrouw Aleid van Aerle, woonachtig te Goirle, kreeg een ziekte, die zwarte zweren gaf aan rechterarm en rechterhand. Toen hij drie weken ziek was geweest, beloofde hij op 30 juli een bedevaart tot Maria van 's-Hertogenbosch, waarna hij de volgende dag beter was. Hij volbracht zijn bedevaart.

De aandachtige lezer zal het zijn opgevallen, dat de bedevaart naar Hakendover in België nog niet aan de orde kwam. Dit is niet toevallig, omdat deze bedevaart hier een apart plaatsje verdient. Waarom?

Omdat de geschiedenis en historische achtergrond zeer boeiend zijn.

Omdat het om een specifieke paardenbedevaart gaat, uniek in heel West-Europa.

Omdat deze bedevaart de belangstelling had van de Goirlese boeren, die tot op de dag van vandaag nog allen lid zijn van de "Broederschap van den Goddelijke Zaligmaker", die nog steeds een actieve Broedermeester kent, m.n. Mevr. M. Bastiaansen-Pasman, Bakertand 4.

DE PAARDEN-
BEDEVAART
VAN
HAKENDOVER

Omdat de practijken in Hakendover min of meer model staan voor allerlei traditionele, soms magisch getinte handelingen en gebruiken, die verbonden zijn aan volksbedevaarten, b.v. drie maal rond de kerk of het altaar gaan, het aanraken van een beeld of reliek, het meenemen van gewijd water of bepaalde voorwerpen, een kroon op het hoofd tegen hoofdpijn, e.d.

Welnu, de oude bedevaart naar Hakendover.....

Hakendover ligt bij Tienen in België. De oude schrijfwijze is "Haghedorne", Haagdoorn of Spikdoorn, die in de legende rond de kerkstichting een rol zal spelen.

Het ligt aan de weg van Tienen naar St. Truiden, verder lopend naar Keulen. Langs de weg liggen drie Romeinse grafheuvels, de "Drie Maagden" genoemd. In 1893 zijn de grafheuvels onderzocht waarbij bleek dat twee ervan vroeger al leeggehaald waren. In de derde heuvel werden een spiegel en enkele andere voorwerpen van een vrouw gevonden. De overlevering heeft deze grafheuvels a.h.w. ingevlochten in de legende van de stichting van de kerk, waarbij drie maagden een belangrijke rol spelen.

Rond het jaar 690 namen drie vrome maagden -afstammend uit het geslacht van de Romeinse keizer Octavianus-Augustus- het besluit om een kerk te bouwen ter ere van de Salvator Mundi, de Zaligmaker der wereld. De eerste pogingen om de kerk te bouwen werden ondernomen in Hakendover, maar het scheen dat de stichting op die plaats aan God niet welgevallig was, want al hetgeen overdag opgebouwd was, werd 's nachts door engelen omvergeworpen. Er werd een andere plaats uitgekozen, maar daar gebeurde hetzelfde: 's nachts werd door

de engelen afgebroken wat gedurende de dag was opgebouwd. Toen werden de maagden zeer bedroefd en zij baden God om een geschikte plaats aan te wijzen om de kerk te bouwen. God stuurde een engel die zei: " Staat op en volg mij; ik zal de plaats aanwijzen die God behaagt en waar Gij Uw kerk zult bouwen".

Dit gebeurde op de 13e dag na Driekoningen; het had hard gevoren en dik gesneeuwd. Maar zie, op één plaats, omzoomd door een rood-zijden draad, lag géén sneeuw en -op de plaats waar nù de kerk staat- bloeide een struik, een "spikdoorn", welriekend en vol bloemen.....

De maagden begrepen het: dit is de plaats door God aangewezen om een kerk te bouwen.

Het werk werd begonnen en dagelijks waren 13 werklieden in de weer om de kerk te bouwen. Maar als het schaftuur was of betaal-dag, dan waren er slechts 12; de Zaligmaker zélf was "de dertiende werkmán".

En zo kwam de kerk in Hakendover tot stand, de kerk van de Goddelijke Zaligmaker, de St. Salvator.

DE DRIE MAAGDEN

(fragment van het beroemde retabel in de kerk)

De stichting van de kerk op de 13e dag na Driekoningen en het verhaal van de 13e werkmán heeft aanleiding gegeven tot bepaalde devotievormen, waarin het getal 13 een rol speelt.

Hieraan is ook de kapel van O.L. Vrouw ten Steen onlosmakelijk verbonden. Deze kapel staat in de omgeving en behoort tot de gemeente Tienen. In deze kapel zijn drie grafkelders, waarin de drie maagden begraven zouden zijn.

De kapel heeft een imposant verleden, waarover het devotieprentje ons de volgende informatie verschaft.

DE KAPEL VAN O.L.VROU TEN STEEN

Bedevaard, gij zijt naar deze kapel gekomen om hier de Moeder Gods en ook de heilige Maurus te vereren. Weet dat op deze plaats, reeds méér dan 2000 jaar, onze voorouders God kwamen vinden. Deze plaats is geheiligd door het geloof en het gebed van zovele generaties.

EEUWEN VOOR KRISTUS' GEBORTE woonden hier de Centronen, de heilige stam der Germanen. Zij bedienden het heiligdom der omliggende stammen. Zij bewaarden hun standaarden. Grimde was een knooppunt tussen die stammen. Op de plaats van onze kapel stond een menhirsteen als grensbaken. Op die steen brachten reizigers offers aan de beschermgoden van de stam.

Meer nog : elk jaar, de nacht van de eerste nieuwe maan van het jaar en van de lente, kwamen de stammen samen bij de Centronen voor een godsdienstige viering. En, zoals de maan dertienmaal per jaar van oost naar west door de hemel trekt, trokken zij dertienmaal van oost naar west door het heilige-stamgebied, de maan ter ere. Die bedevaartweg ging langs de heilige steen.

IN DE ZEVENDE EEUW werden onze streken gekerstend. De heilige steen bleef. Maar een Mariabeeld erop trok de verering van de nieuwbekeerden.

OMSTREEKS 800 stichtten de Benediktijnermonniken uit Parijs een klooster in Tienen. Zoals steeds organiseerden zij in onze streek de ziekenzorg : zij richtten op deze plaats een leprozerie op, waar melaatsen werden afgezonderd en verpleegd. Voor hen bouwden ze huizen en ook een kapel, die ze toewijdden aan hun heilige Abt Maurus. Na het vertrek van de Benediktijnen uit Tienen (880) bleef de leprozerie met St.-Maurus als beschermheilige voortbestaan. In 1328 werd de huidige kapel in steen gebouwd. Daartoe werd de oude menhirsteen tot bouwstenen gekapt en het Mariabeeld vond een nis in de muur van de nieuwe kapel.

BEGIN 17e EEUW verdween met de melaatsheid ook de leprozerie. De H. Maurus bleef vereerd. Maar zoals overal te lande trad de verering van de Moeder Gods op de voorgrond. Haar beeld werd uit de nis gehaald en kreeg een plaats in de kapel. Van dan af werd het de kapel van O. L. Vrouw ten Steen. Oorlogen noch vernieling konden in de volgende eeuwen de verering van Maria remmen. Integendeel : bij O. L. Vrouw ten Steen vonden onze mensen troost en hulp in hun nood. Met duizenden kwamen ze in processie toestromen naar wat zij noemden : « Klein Scherpenheuvel ».

— Sint Maurus. Niet alleen op zijn feest (15 januari) maar het jaar rond komen velen vol vrouwen knielen voor zijn beeld, een ijzeren kroon op het hoofd, om genezing te vragen van hoofdpijn en zenuwziekte. En velen blijven hem dankbaar voor hun genezing.

Door de eeuwen heen mocht de St. Salvator in Hakendover de toeloop zien van talloze bedevaartgangers, niet alleen uit de omtrek, maar ook uit geheel België en Nederland.

De kerk wordt vooral bezocht op twee tijdstippen: bij het "Dertien-maal" op 17 januari en/of op Paasmaandag. Zoals het woord zegt, wandelt men 13 maal over de smalle paadjes heen en terug tussen de St. Salvatorkerk en de kapel van O.L. Vrouw ten Steen, alles samen zo'n 42 km.

Op 17 januari vaak in kou, regen of sneeuw, op Paasmaandag tussen het opkomend groen van de akkers. Telkens als men bij één van beide kerken komt, wordt een kort gebed gebeden. Om de tel niet kwijt te raken, nemen sommigen 13 muntstukjes mee in het vestjeszakje om die na elke ronde te offeren. Deze lange tocht, die doorgaans méér dan 6/7 uur duurt, noemt men de "Grote Dertien". Men kan echter ook kiezen voor de "Kleine Dertien", die bestaat uit een tocht, 13 x rond de kerk van Hakendover, 13 x rond het beeld van de Salvator en 13 x rond de kapel van O.L. Vrouw ten Steen.

De grote dag in Hakendover is echter de Tweede Paasdag, waarop -na de plechtige Eucharistieviering- de Sacramentsprocessie de velden in-trekt, dwars over het jonge groen naar de top van een heuvel in de omgeving. De processie wordt voorafgegaan door een groot aantal mannen te paard, die -als de stoet naar de heuveltop trekt- in volle galop 3 maal rond de trekkende processie rijden zonder zich iets te bekommeren om het jonge groen en de veldvruchten.

in volle
galop
rond de
processie.

Men begrijpt: het akkerland wordt door de galopperende paarden totaal omwoeld en platgereden. Maar zie.... na 13 dagen staan de velden weer even groen en weelderig als tevoren.....

Veel boeren keerden naar huis terug met een zakje zand van het processie-terrein (soms gewoon in de tabaksbuil) om deze thuis in de stal of op het land uit te strooien of tussen het veevoer te mengen.

Van het houten beeld van St.Salvator is de teen doorboord door talloze speldprikken; de boeren prikten met deze spelden thuis in de flanken van hun koeien en paarden.

In dezelfde kerk staat nog een ander beeld, n.l. Christus aan de geselkolom. Hieraan werden ook spelden aangestoken, die men achter het revers meenam en waarmee men thuis in de kinderkleren prikte als bescherming tegen de stuipen.

Ook water uit de bron aan de voet van de kerkheuvel werd mee naar huis genomen. Soms ook een takje van de hagedoorn die tegen de muur van de kerk groeit en die de oorsprong vormt van de naam van het dorp.

WONDEREN in HAKENDOVER.

De kronieken vermelden diverse "mirakelen". We willen hier echter volstaan met de vermelding van één wonderbaarlijke genezing.

Een man uit het dorp reed met zijn wagen naar de molen. Zijn kind liep naast de wagen. Toen deze stil stond, werden de paarden zo erg door de vliegen gestoken, dat ze op hol sloegen. Het kind kwam onder de wagen terecht en was dood.

Dorpelingen die het kind hadden opgeraapt, legden het op het altaar in de kerk en baden tot de Zaligmaker om het kind het leven weer terug te geven. En zo geschiedde. Het kind stond op alsof er niets was gebeurd.....

Nog ieder jaar organiseert de "Broederschap van den Goddelijke Zaligmaker" een bedevaart naar Hakendover. Met de Paasdagen reizen de deelnemers (sters) vanuit Tilburg en omstreken comfortabel in een touringcar naar België.

Vroeger ging dat per fiets of zelfs te paard (110 km). Janus Brock is 12 keer op de fiets ter bedevaart gereden naar Hakendover. Met zijn vriend vertrok hij 's zaterdags vóór Pasen om 12 uur 's nachts. Voorbij Diest baden ze samen op de fiets het Rozenhoedje. De één bad voor, de ander na; dit na-bidden was het moeilijkst.

klaar voor de start
naar Hakendover.

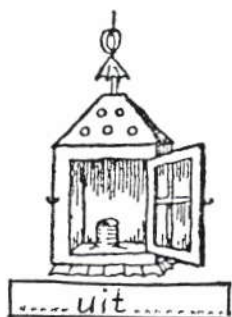
's Morgens om 6 uur kwamen ze aan in Hakendover en meldden zich bij het logeeraadres van een daar wonende "goeie kennis". Na een korte begroeting begonnen ze meteen aan de "Grote Dertien", dus ong. 7 uur lang heen en weer wandelen over smalle akkerweggetjes tussen de kerk van Hakendover en de kapel van O.L. Vrouw ten Steen. Ze gingen meteen na aankomst van start om de honderden pelgrims vóór te zijn die tussen 10 en 12 uur per bus in Hakendover arriveerden en die op de smalle, zanderige weggetjes zouden zorgen voor opstoppen en veel stof.

Na de tocht volbracht te hebben, meldden ze zich weer bij het logeeraadres waar de soep al klaar stond. Dan lekker wassen, een paar uur slapen en 's avonds naar de kermis. Na de plechtige H. Mis en de daarop volgende processie fietsten ze op Tweede Paasdag weer naar Goirle om daar 's avonds laat te arriveren.

Jan Brock (1897-1957) -de vader van Janus- ging te paard op bedevaart naar Hakendover, soms samen met Jan Moonen. Nu was Jan Brock niet zo'n bedreven ruiter en dus moest er enkele weken voor het vertrek maar eens goed geoefend worden, iedere dag een ritje. Op Paaszaterdag besteeg hij 's morgens om 8 uur zijn trouwe viervoeter en vertrok naar Hakendover. Hij reed die dag zo'n 80 km. en overnachtte in Diest in de buurt van het station. Op Eerste Paasdag ging hij weer vroeg op pad en arriveerde om een uur of 11 in Hakendover.

Op Tweede Paasdag galoppeerde hij mee, 3 X rond de processie, waarna hij vertrok naar Diest. Hier overnachtte hij weer en kwam op dinsdag na Pasen weer aan op Abcoven. Hij was 4 dagen onderweg geweest.....

Hakendover.....een "geestelijk monument", dat onze extra aandacht waard was.

P. Wiercx

Mocht U één dezer dagen op bedevaart gaan, ach... steek dan voor mij óók een kaarsje op.

Geraadpleegde literatuur:

Naast de vermelde bronnen in "Rond de Schutsboom" nr. 1 1991:

1. Mirakelen van onze Lieve Vrouw te 's-Hertogenbosch. Deel XLII "Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland".
2. Archief "Broederschap van den Goddelijke Zaligmaker".
3. Bedevaartplaatsen in Noord-Brabant. P. Margry.
4. Kulturhistorische verkenningen in de Kempen. W. H. Th. Knippenberg.

de Guld

DE GESCHIEDENIS VAN HET BEELD

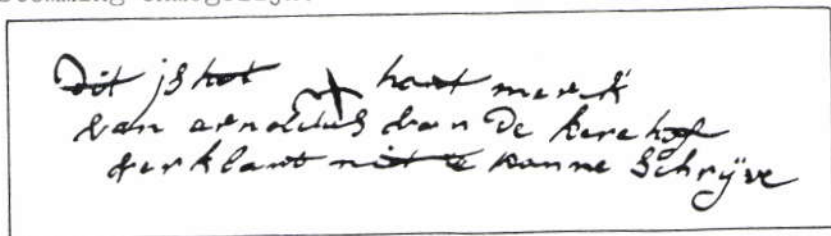
"SINT JORIS DIE DE DRAAK OVERWINT"

door:

Sjef Hoogendoorn.

HET BEELD VAN SINT JORIS.

Een zeer oude vorm van balloteren die bij het gilde Sint Joris Goirle gehandhaafd is gebleven, is het z.g. "erwten en bonen". In een tijd dat vele mensen niet konden lezen of schrijven was een schriftelijke stemming onmogelijk.

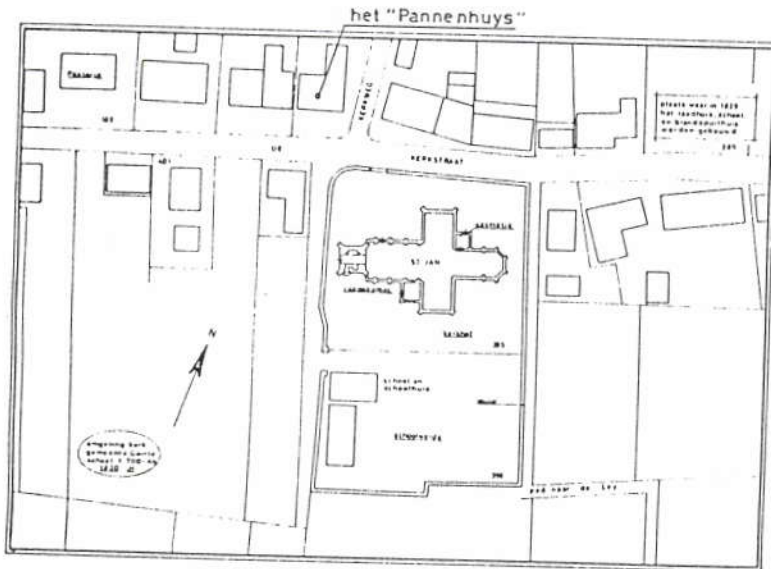
het handmerk van Arnoldus van de Kerkhof, 1761.

Voor het balloteren krijgt iedere gildebroeder één erwt en één boon. Vervolgens gaat de knecht met een hoed rond, waarin men naar keuze een erwt of een boon werpt. Als de erwten en bonen zijn verzameld, worden ze geteld. Bij meer bonen als erwten is de persoon in kwestie aangenomen als gildebroeder.

Wel moet de nieuwe gildebroeder een inkomgeld voldoen dat het loon is voor de knecht. Is de uitslag andersom zodat de erwten overheersen, dan heeft de gildebroeder in spee "zijn erwten uit" bij de guld, en wordt hij afgewezen.

Op de feestdag van St. Michael, 29 september van het jaar 1764 is het gilde Sint Joris verzameld in de herberg van Dirk Roestenburg in het "pannenhuys" aan de kerk, in heertgang Kerk. Dirk Roestenburg is op dat moment nog deken vsn het gilde en als zodanig aanemer van de guld.

In de gelagkamer zijn 44 gildebreeders met de "hovelingen" verzameld. Verder zijn aanwezig de knecht voor het aftappen van de tonnen bier en "een speelman met sanger" om de stemming te verhogen. Ongetwijfeld heeft de stemming er goed ingezet, wat mag blijken uit het feit dat de knecht twee en een halve ton bier heeft moeten aftappen. Na het "erwten en bonen" zijn Arnouldus van Gorp en Peter van de Wouw aangenomen als gildebreeders en hebben zij hun inkomgeld ter plaatse voldaan.

plattegrond van de omgeving van de kerk met het "pannehuys".

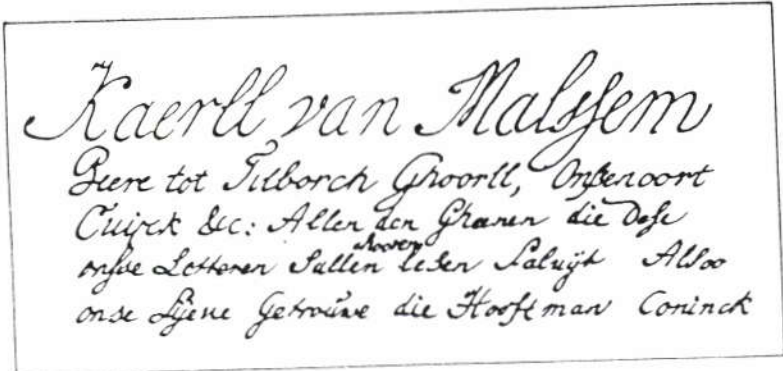
Jan van Aelst			
Dien Doot den 2 october 1764			
Arnoldus van Gorp			
ontfangen het in koren gelt	Dato 29 sep 1764	i	10 0
Dato 29 sep 1764 ontfangen de doot schelt			0 0
in Dijn Leven			
Pietter van de Woud			
ontfangen het in koren gelt	Dato 29 sep 1764	i	10 0
ontfangen de doot schelt den			
Jan van Beeck			
in Dijn Leven plaats Dato 29 sep 1764			

Ledenlijst van het gilde St. Joris.

Jan van Aelst, een plaatselijke smid/slotenmaker, woonachtig in de Kerkstraat (tegenwoordig Bergstraat tegenover de Watermolenstraat), in de nabijheid van de toen in gebruik zijnde tweede schuurkerk, schenkt op 8 maart 1760 bij de ingebruikname van de nieuwe schuurkerk het schilderij, dat als altaarstuk dienst zou gaan doen. Dit schilderij, voorstellende de ont-hoofding van St. Jan, werd geschilderd door Hieronymus Francken van Herenthals. De schilder leefde van 1578 tot 1623 in Antwerpen. Het schilderij was dus niet voor Goirle geschilderd en moet vele jaren elders hebben gehangen, of eveneens als altaarstuk dienst hebben gedaan.

Deze Jan van Aelst moet op de bewuste avond van de 29e september 1764 ook naar het pannenhuis zijn gekomen met een zeer uitzonderlijk voorstel.

Jan wil gildebroeder worden van het gilde "St. Joris" en daarvoor een beeldhouwwerk schenken ter verfraaiing van de schuurkerk. Het gilde is blijkbaar zeer ingenomen met het voorstel wat mag blijken uit het feit dat Jan twee dagen later in het gildeboek als gildebroeder wordt genoteerd, terwijl in die dagen alleen op St. Jorisdag (23 april) en Michaeldag (29 september) leden kunnen inkomen. Van enige vorm van balloteren is nergens sprake, en Jan behoeft geen inkomgeld te voldoen.

Kaerll van Maljsem
 Gere tot Tilborch Groortl, Onfenoort
 Cuijck &c: Allen den Granen die dese
 onse Letteren sullen leden Saluigt Alloo
 onse Liene getrouwe die Hoofman Coninck

Aanhef van de "kaerte" uit 1569.

In de oude "kaerte" uit de 16e eeuw lezen we:

"Soo wije innegenomen wort die sal geven den Ridder en martelaer Sint Jorijs een pond was".

Het pond was is ongetwijfeld bedoeld geweest om als kaarsen te branden bij St. Joris. Deze verordening uit de oude reglementen suggereert dat het gilde "iets" in de kerk heeft gehad alwaar de kaarsen voor het inkomen konden branden.

Of dit "iets" een altaar is geweest weten we niet, wel blijkt uit de jaarrekening van 1765 dat als het beeld in de kerk geplaatst wordt er een olieverf-schilderij vrij komt, waarvan Adriaan van Dun de voorstelling van "Sint Joris en de draak" als medaillon gebruikt

op het standaardvaan (een broekvaan), wanneer hij dat moet repareren. Tevens krijgt Adriaan op 23 april 1765 de opdracht tot het vervaardigen van een nieuw gildevaandel. Voor het medaillon daarvan heeft het beeldhouwwerk model gestaan. Voor het maken van het nieuwe vaandel ontvangt Adriaan van Dun 100 Rijnsguldens waaraan de gildebroeders naar draagkracht bijdragen.

Beide vaandels zijn gerestaureerd door medewerkers van het textielmuseum uit Tilburg, en hangen in het gildehuis "Hof van Holland".

Het beeldhouwwerk dat Jan van Aelst schenkt aan het gilde is vervaardigd door Petrus (Peer) Verhoeven uit het Brabantse Uden.

Monogram van de beeldhouwer Petrus Verhoeven.

Petrus Verhoeven, geboren als boerenzoon op 26 september 1729 in Uden en aldaar overleden op 15 april 1816, heeft in zijn vroege periode het gepolychromeerde eikehouten beeld van Sint Joris, die de draak overwint, gemaakt. Het oeuvre van Peer Verhoeven, dat men kan omschrijven als late barok, heeft ongetwijfeld verwantschap met de Zuid-Nederlandse beeldhouwkunst met als geografisch middelpunt de stad Antwerpen. Het St. Joris beeld is hiervan een zeer sprekend bewijs. Verder toont het werk van Verhoeven gelijkenis met het werk van Walterus Pompe, waardoor hij geïnspireerd lijkt te zijn. Het monogram van Petrus Verhoeven is in 1930 door de heren A. de Groot en A. Verhagen in een artikel in "Het Huisgezin" verklaard.

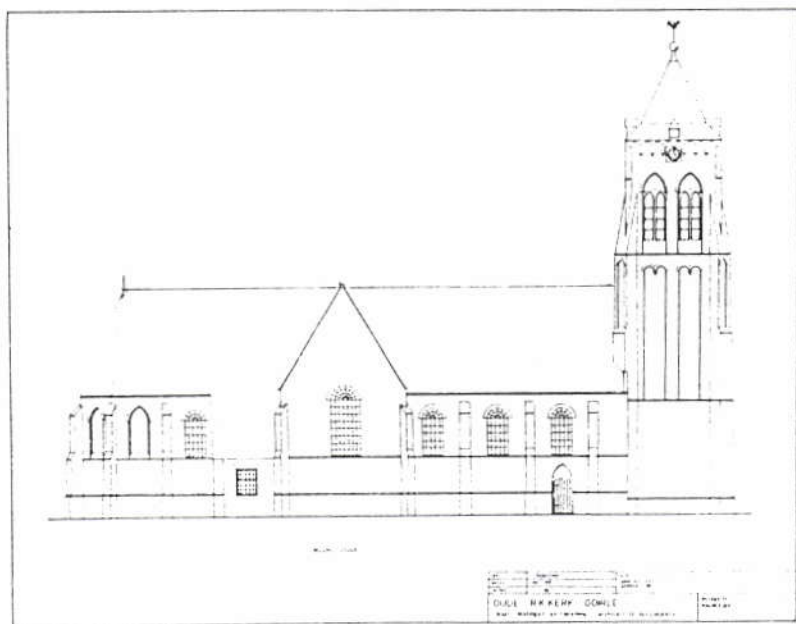
Het monogram op het Goirlese beeld bevindt zich op de vleugel van de draak, en staat voor Petrus Verhoeven als maker ervan. Het beeldhouwwerk meet 180 cm hoog en is 130 cm breed. Het beeld is samengesteld uit vier delen: de ruiter, het paard, de draak en het console.

Het omvat een St. Joris op een paard gezeten, die met een lans in de beide handen met daaraan een banier met de spreuk "In den naem Jesu", de draak bevecht die er minder "hels" uitziet als het onderschrift suggereert. Het geheel wordt gedragen door een console met daarop een **b a n d** met de latijnse tekst: S. GeorgIUs VICIt DraConeM InfernI Laetare. Wat zoveel betekent als: In de naam van Jesu overwint St. Joris de helse draak, verblijdt u. In het onderschrift zit een chronogram verwerkt. Door de romeinse cijfers (de hoofdletters uit de tekst) sec op te tellen komt daar 1765 uit, het jaar van de schenking van het beeld.

In 1762 schenkt de kwezel Elisabeth Smits de twee beelden van de evangelisten Petrus en Paulus voor de reeds eerder genoemde tweede schuurkerk. Deze beelden markeren de huidige uitgangen van de parochiekerk van St. Jan. Deze beelden zijn in dezelfde tijd als het St. Jorisbeeld geschonken. Tot mijn grote verrassing bleek de schenking niet de enige gelijkenis met die van het gildebild. Op grond van een **s**tijlistische analyse mag men concluderen dat deze beelden uit hetzelfde atelier komen als het St. Jorisbeeld. De gedrongen verhoudingen, de gewaadvorm en de grote gelijkenis van de koppen met het oeuvre van de beeldhouwer rechtvaardigen de conclusie dat de beelden van de heilige Petrus en Paulus eveneens gemaakt zijn door Petrus Verhoeven uit Uden. Op de beelden kan men ter plaatse geen monogram vinden. Ook zijn de voetstukken omtimmerd, mogelijk zou bij een eventuele restauratie alsnog een monogram te voorschijn kunnen komen om mijn veronderstellingen te bevestigen.

Als het Sint Jorisbeeld in de schuurkerk geplaatst wordt, blijft het daar hangen tot 1809, het jaar waarin de katholieke gemeenschap in Goirle de parochiekerk terug krijgt. De schuurkerk wordt daardoor overbodig zodat het beeld een plaats krijgt in de kerk van St. Jan. Het komt te hangen op de hoek tussen het **p**riesterkoor en het zuider-transept in de oude parochiekerk.

Op 3 juli 1870 wordt door hoofdman A. v.d. Ven het eigen-

de oude parochiekerk van St. Jan, gesloopt in 1897.

domsrecht van het beeldhouwwerk overgedragen aan de kerk, niet wetend dat St. Joris zijn langste dagen binnen de kerkmuren had gesleten. In 1885 lag op 24 april St. Joris in de toren. Op last van Pastoor Cornelis Gerardus de Wit moest het beeld verdwijnen omdat het gilde geen gehoor had gegeven aan het dwingende verzoek (verbod) tijdens de teerdagen van het gilde niet te dansen.

Hier stond het gilde St. Joris voor een voldongen feit. Met paard en kar wordt het beeld opgehaald en krijgt het een voorlopige plaats in de kafhoek bij gildebroeder Santegoets. Het gerezen geschil met de pastoor wordt blijkbaar niet bijgelegd zodat St. Joris een plaats

krijgt in het gildehuis "café Ansems" (tegenwoordig café Benelux). Destijds werd de guld voor een periode van 7 jaren verpacht aan die kastelein die het meeste had te bieden, zodat geregeld een nieuw gildehuis werd betrokken. Zo ook in 1891; op 14 juni vetrekt het gilde samen met St.Joris naar "café in de ploeg" van gildebroeder Janus Stads, wagenmaker van beroep, aan de Nieuwe Rielseweg, momenteel Museum De Schutsboom. Bij Janus Stads hangt St. Joris naast de kachel aan de oostgevel. In deze jaren wordt de polychroomlaag van het beeld bijgewerkt door Jozef van Gorp, een plaatselijk schilder. In 1898 verhuist St. Joris voorlopig voor de laatste maal. De aannemer van het gilde wordt "café Spapens-Appels". Dit café, thans "Hof van Holland" is tot op de dag van heden het gildehuis gebleven, vandaar dat het beeld daar nog de gelagkamer siert. Door de jaren heen had St.Joris veel geleden en was- zoals Jolles in 1933 omschrijft - "eenigszins wormstekig". In de jaren zestig wordt het beeld versterkt en opgeknapt door de Goirlenaar Willy van Rooy. Ondanks dat was zijn conditie in de tachtiger jaren zo zorgwekkend geworden, dat besloten werd tot een algehele restauratie. Voor de financiering van dit projekt organiseert het gilde in juni 1985 een groot gildefeest. Het atelier Beckman in Eindhoven neemt de restauratie op zich en vanaf 1986 hangt St. Joris in zijn volle glorie weer op zijn vertrouwde plaats in Hof van Holland.

Goirle 1991.

Bronnen.

Catalogus Petrus Verhoeven 1729-1816. Uitgave Museum voor Religieuze Kunst te Uden;

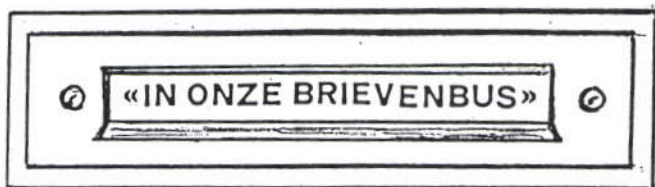
St. Jan, de oudste parochie van Goirle: C. Robben en A. Vermeulen, 1974;

G.A.T. Visvliet 949 t/m 957;

Ledenlijst gilde St. Joris vanaf 1748;

Jaarrekeningen gilde St. Joris, archief Gilde;
"De Kaerte" van het gilde, archief Gilde;
De Schuttersgilden en schutterijen van Noord-
Brabant: J.A. Jolles 1933;
Persoonlijke aantekeningen J. Hoogendoorn;
Bijdrage tot de geschiedenis van Goirle:
H.W. Janson 1953.

DE VOORHEI 50 JAAR GELEDEN.

"Parochie in beweging", het gedenkboekje over 25 jaar H. Geest 1966 - 1991, bevat twee elementen die teruggaan tot een flinke poos vóór de beschreven periode. Een foto van een door Jan Uyens geschilderd werkstuk toont de Rielsedijk, thans de Wittendijk, anno 1943. Op dat schilderij is nog net het huisje te zien waarin in 1941 een wonder zou zijn gebeurd.

Over dat wonder zelf schrijft Piet op 't Hoog een bijdrage. We beloofden in ons tijdschrift enkele malen op de oudere historie van de grond waarop we wonen en werken, terug te komen. Zie hier de eerste bijdrage. 1)

Behalve van Piet kreeg de feestcommissie nog uit enkele andere bronnen gegevens binnen over "Het wonder op de

Voorhei". Er bleken enkele afwijkende elementen in te zitten. Ik hoopte, door een aantal interviewtjes met mensen die het konden weten, opheldering te verkrijgen. Nou, dat viel tegen. Maar laat ik mijn bevindingen vertellen.

Eerst maar eens een volledige afbeelding van "het huisje". Zoals we het op vorige bladzijde zien gefotografeerd, heeft het - met de hele omgeving - erbij gestaan tot halverwege de jaren zestig. Toen moest het wijken voor de uitbreidingsplannen (Plan West, waarin een kerk was geprojecteerd op de plaats waar nu De Schakel staat; zie: Parochie in beweging, blz. 20). Het afgeronde plantsoentje werd aangelegd na de bouw van TSO, enkele jaren eerder. Voor het linkse raam heeft Tilleke Jansen op die bewuste Eerste Pinksterdag vele keren gestaan met het wonderbeeldje in haar handen. De Jansens waren hele vrome mensen en Tilleke geloofde vast in een bovennatuurlijk verschijnsel. Tongen die beweren dat zij "er niks mee te doen wilde hebben", moeten zich volgens oude buren zeker vergissen.

Nu we bij het beeldje zelf zijn aangeland, moet ik eerlijk toegeven, dat ik geen klaarheid heb kunnen krijgen op de vraag, of het nu Theresia is geweest of Maria. Van onverdachte personen heb ik overtuigend klinkende aanwijzingen gekregen zowel voor het een als voor het ander. Voor Theresia pleit, dat in een van de tradities over het voorval pastoor Mutsaerts - de latere bisschop - voorkomt als de wat argwanende verdediger van zijn eigen "Troeske" in de Tilburgse kerk, die aan haar is gewijd; bovendien weet een zegsman nog met zekerheid, dat het beeldje bloemen in de armen droeg. Daar staat tegenover dat anderen, die óók in huis waren en het beeldje van oudsher kenden, wijzen op de Mariadevotie van de Jansens en zich ook de sluiers en de gevouwen handen van Maria nog goed herinneren. Daar komen we zonder verdere getuigen dus niet uit!

Hoe lang heeft de volksoploop geduurd? Ook daarover liepen en lopen de meningen uiteen. Zeker is, dat het in ieder geval die hele Eerste Pinksterdag (het was ook

nog Bikse kermis!) druk gelopen heeft. Een moeder die in de Dorpstraat in het kraambed lag, weet nog dat de huisgenoten de gordijnen opzij deden, zodat ze "al dat volk" voorbij kon zien komen. We mogen aannemen, dat er ook de Tweede Pinksterdag nog wel wat nieuwsgierigen zijn gekomen - waarschijnlijk van wat verder weg - maar na de "ontknoping" waar pastoor Pessers en zijn zwager ir..Scheffers voor zorgden, zal het wel zo gedaan zijn geweest.....

Tekenend voor de tijd waarin "het" gebeurde, zijn enkele details in de verhalen mij geleverd door pater Jan Linders met als bron Jantje Mallens en Jan Hoogendoorn. Het is goed te begrijpen, dat menige vrome ziel het gebeurde zag als een hemels teken, zo'n jaar nadat de oorlog uitgebroken was. De Pinksterdagen van 1940 stonden de mensen nog vers voor de geest, zoals ik ze mezelf als de dag van gisteren^{nu} herinner!

En er zit gevoel voor humor in de uitspraak die men na de ontknoping noteerde: "We hadden het moeten weten: "een Frans beeldje, gewassen met Duitse zeepsop: geen wonder dat het begon te schuimbekken.....".

Rest me nog te vertellen, dat ik de afgebeelde foto en een aantal gegevens dank aan Johan van Iersel, zoon van Sjaan, de zus van Tilleke Jansen. Met hem was ik ook begonnen aan een lijstje van alle families die in de betrokken huizen en huiskes aan de Voorhei woonden. Maar tijdgebrek noopt mij om daar even mee te wachten totdat ik er nog anderen - met name mensen van het Heem - bij kan halen. Daarom besluit ik deze bijdrage met de belofte, dat er dit jaar zeker nog méér komt. Ik ben erg geïnteresseerd in de topografie en toponomie van de "Vurhaai" en heb Leo Langeweg (de man van de kaart van Zijnen) bereid gevonden een handje te helpen. Voor de hulp van anderen houd ik me aanbevolen.

Willem Spann.

- 1) Parochie in beweging; 25 jaar parochie H. Geest, 1966 - 1991 door S.A.F. Pas, is op het Heem te koop

voor f 15,—. Het wordt toegestuurd aan wie f 20,—
gireert op rekeningnr. 1201095 van Parochie H. Geest
te Goirle, met vermelding van de titel.

Naschrift van de redaktie.

Het wonder liep met een sisser af!
Toen Pastoor Pessers verscheen met zijn kerkmeester
ir. Scheffers nam deze het gipsen beeldje en het
surrogaat zeepoeder mee voor onderzoek.
Het bleek dat het zeepoeder sporen bevatte van een
eendagsschimmel, die zich op een vochtige gipsbodem
ontwikkelt tot een schimmellaagje dat uiterlijk op
sneeuw lijkt.
Wat jammer, het wonder verdween 'als sneeuw voor
de zon'!

CHRISTUS KONING HEERST.

Sinds 24 augustus siert het beeld van de triomferende Christus buiten de westgevel van "De potstal".

Dit beeld heeft sinds mensenheugenis gehangen tegen de St. Janskapel op Nieuwkerk.

Dit beeld is van de (beton)kunstenaar Godefroy uit Ravels. Hij was ook de ontwerper van de knuppeltjesbrug, die gelegen heeft aan de baan die achter de kapel doorloopt.

Toen in de jaren zeventig de kapel totaal in verval raakte, stortte door het doorroesten van de verankering het beeld in drie stukken neer op de grond. Via iemand die zich over de brokstukken ontfermd had en die het goed met het Heem meende, is het beeld enkele jaren geleden daar terecht gekomen.

Omstreeks half juli is de buitenploeg aan het restaureren gegaan, met pur en cement.

Onze "smid" heeft de ijzerbevestiging aan de muur voor zijn rekening genomen.

Wilt u het resultaat zien, loop dan een keer aan bij het Heem op de zondagmiddag!

T.5

STENEN RIJL.

Onze vitrine van de Nieuwe Steentijd is verrijkt met een breedtoppig klein model bijltje van lichtkleurige vuursteen. Het is gevonden door de heer J.C.M. Spijkers op de zandweg, die vanaf de Tilburgseweg loopt naar de Heiningen.

VEEL OP ZIJN KERFSTOK HEBBEN - OP EIGEN HOUTJE.

Een kerfstok was een stokje of houtje waarop door kerfjes of insnijdingen de winkel- of herbergschulden werden aangeduid.

Soms werkte men met twee stokjes, één voor de winkelier en één voor de klant. Zodoende kon de winkelier niets "op eigen houtje" doen.

VAN PENNING ZESTIEN!

"Hij is van penning zestien" is een uitdrukking waarmee wordt aangeduid dat iemand gierig is. Oorspronkelijk betekende het een woekeraar. De uitdrukking houdt verband met de 100e penning. Dat was een belasting van 1% op de waarde van onroerende goederen. Deze waarde werd berekend tegen penning zestien, dat wil zeggen dat $6\frac{1}{4}\%$ van de huurprijs werd beschouwd als 1% van de waarde van het onroerende eigendom. Dat was voor die tijd erg hoog.

SCHOORSTEEN - SCHOUW.

Oorspronkelijk waren de huizen van hout. Ook de rookkanalen waren in hout uitgevoerd. Dit laatste bracht een groot brandgevaar met zich mee. Daarom schreven de steden voor dat die kanalen in steen moesten worden uitgevoerd. Zo'n stenen rookkanaal gaf een extra steun aan het houten huis. Het schoorde het houten bouwsel. Vandaar de naam "schoorsteen". Die schoorsteen werd van tijd tot tijd "geschouwd" (geïnspecteerd) en hiervan is ons woord schouw afgeleid.

MOGEN WIJ ONS EVEN VOORSTELLEN

ONZE NAAM IS:

efficiënt

mabra

assurantiën bv

WAT KUNNEN WIJ VOOR U DOEN ?

WIJ BRENGEN DESGEWENST:

- * ORDE OP ZAKEN VAN UW VERZEKERINGSPAKKET en
- * VERSTREKKEN VRIJBLIJVENDE ADVIEZEN m.b.t.

- * ALLE VERZEKERINGEN
- * BELASTINGZAKEN
- * FISCAAL JURIDISCHE ZAKEN
- * 1e EN 2e HYPOTHEKEN
- * FINANCIERINGEN
- * PERSOONLIJKE LENINGEN
- * CONTINU CREDIETEN

ONZE ERVARING OP HET ASSURANTIEGEBIED STAAT GARANT
VOOR DE JUISTE ADVIEZEN EN BEGELEIDING.

UIT DE GROTE GROEP VAN VERZEKERAARS HEBBEN WIJ ALS ONAFHANKELIJK
ASSURANTIE-ADVISEUR EEN BEWUSTE KEUZE GEMAAKT VOOR HET ONDERBRENGEN
VAN ALLE SOORTEN VERZEKERINGEN.

De Dieze 73
5052 TN Goirle
Telefoon 013-342183
341791

lid

NBvA

garantie
voor
zekerheid